

Особливості видів показань підозрюваного в рамках кримінального процесуального доказування

Олег Супрун¹, Марія Коваль²

Опубліковано	Секція	УДК
20.12.2025	Право	336.71

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18040039>

Анотація. У статті досліджуються особливості видів показань підозрюваного в системі кримінального процесуального доказування. Показання підозрюваного розглядаються не лише як джерело доказів, але й як процесуальний засіб реалізації права на захист. Здійснено класифікацію видів показань залежно від їх змісту, спрямованості, позиції підозрюваного щодо обвинувачення та ступеня сприяння встановленню об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Проаналізовано умови процесуального отримання та перевірки таких показань, зокрема з урахуванням вимог Конституції України, положень Кримінального процесуального кодексу України та практики Європейського суду з прав людини. Особливу увагу приділено проблемним аспектам використання показань підозрюваного як доказу, ризикам отримання недопустимих доказів, а також гарантіям забезпечення добровільності та недопустимості примусу. Автором обґрунтовується висновок про необхідність удосконалення слідчої та судової практики щодо фіксації, перевірки та оцінки показань підозрюваного з метою забезпечення балансу між інтересами правосуддя та захистом прав і свобод особи.

Ключові слова: підозрюваний; показання; доказування; кримінальне провадження; джерела доказів; класифікація доказів; право на захист; допустимість доказів; ЄСПЛ; кримінальний процес.

Features of the types of suspect testimony within the framework of criminal procedural evidence

Annotation. The article examines the features of the types of suspect testimony in the system of criminal procedural evidence. The suspect's testimony is considered not only as a source of evidence, but also as a procedural means of exercising the right to defense. The types of testimony are classified depending on their content, orientation, the suspect's position regarding the accusation, and the degree of assistance in establishing the objective truth in criminal proceedings. The conditions for procedural receipt and verification of such testimony are analyzed, in particular, taking into account the requirements of the Constitution of Ukraine, the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, and the practice of the European Court of Human Rights. Special attention is paid to the problematic aspects of using the

¹аспірант кафедри міжнародного та кримінального права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» ORCID:0009-0006-3514-7610

² Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти, доцент кафедри міжнародного та кримінального права кандидат юридичних наук, доцент ORCID 0000-0003-1830-7003

suspect's testimony as evidence, the risks of obtaining inadmissible evidence, as well as guarantees of voluntariness and inadmissibility of coercion. The author substantiates the conclusion about the need to improve investigative and judicial practice regarding the recording, verification, and evaluation of the suspect's testimony in order to ensure a balance between the interests of justice and the protection of the rights and freedoms of the individual.

Keywords: suspect; testimony; evidence; criminal proceedings; sources of evidence; classification of evidence; right to defense; admissibility of evidence; ECHR; criminal process.

Вступ

Постановка проблеми. Показання підозрюваного посідають центральне місце в системі кримінального процесуального доказування, оскільки вони поєднують у собі дві взаємопов'язані функції: джерело доказів та інструмент реалізації права особи на захист. У сучасних умовах реформування кримінального процесуального законодавства України та переходу до європейських стандартів кримінального судочинства посилюється увага до забезпечення допустимості, добровільності та достовірності таких показань. Однак на практиці залишаються численні проблеми: відсутність єдиної класифікації показань підозрюваного, неоднозначність підходів до їх оцінки, випадки використання показань, отриманих із порушенням прав особи, а також недостатнє врахування положень практики Європейського суду з прав людини. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу правової природи, видів та особливостей використання показань підозрюваного у кримінальному провадженні.

Аналіз досліджень проблеми. Проблематика правової природи та доказового значення показань підозрюваного розглядалася у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед українських дослідників важливий внесок зробили такі автори, як: О.В. Капліна, В.П. Тилець, В.В. Назаров, М.І. Панов, які аналізували процесуальну природу показань та їх роль у доказуванні. Окрему увагу формуванню процесуальних гарантій їх добровільності та допустимості приділяли С.Ю. Стахівський, Є.Д. Лук'янчиков, Л.Д. Удалова.

У наукових роботах західних процесуалістів, зокрема М. Damaska, J. Jackson, A. Zuckerman, значна увага приділяється ефективності використання показань підозрюваного в умовах змагального процесу, стандартам їх допустимості та ролі в реалізації права на справедливий суд.

Водночас питання класифікації видів показань підозрюваного, особливостей їх перевірки та оцінки з урахуванням чинного КПК України й практики ЄСПЛ досліджені недостатньо, що обумовлює актуальність подальшого наукового аналізу.

Метою статті є комплексне дослідження видів показань підозрюваного у кримінальному процесуальному доказуванні, з'ясування їх процесуальної природи, критеріїв класифікації, особливостей отримання, перевірки та оцінки, а також визначення проблемних аспектів їх використання в кримінальному провадженні з урахуванням положень КПК України та практики Європейського суду з прав людини.

Результати

Одним із ключових інститутів кримінального провадження є інститут показань підозрюваного, які виступають важливим джерелом доказів та водночас формою реалізації особою свого права на захист. Забезпечення належної процесуальної форми отримання таких показань, їх перевірки й оцінки є визначальним фактором дотримання принципів верховенства права, змагальності та справедливості кримінального процесу.

У сучасних умовах розвитку кримінальної юстиції України та приведення її у відповідність до європейських стандартів особливого значення набувають питання добровільності показань, недопущення їх отримання під примусом, забезпечення

реального доступу підозрюваного до правової допомоги, а також формування уніфікованих підходів до їх доказової оцінки. Практика Європейського суду з прав людини неодноразово вказувала на неприпустимість використання у кримінальному провадженні показань, здобутих у порушення прав підозрюваного, підкреслюючи, що такі докази не можуть вважатися ані допустимими, ані достовірними.

Попри значну кількість наукових досліджень, у вітчизняній кримінально-процесуальній науці відсутня єдність щодо класифікації видів показань підозрюваного, меж їх доказової цінності, процесуальних гарантій перевірки та оцінки. Наявність різних підходів у теорії та практиці призводить до неоднозначності правозастосування, що негативно впливає на якість судового розгляду та забезпечення прав людини.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність переосмислення процесуальної природи показань підозрюваного, систематизації їх видів, аналізу умов їх отримання та оцінки з позицій чинного Кримінального процесуального кодексу України, а також з урахуванням положень міжнародного права та практики ЄСПЛ. Саме комплексне вирішення зазначених питань здатне забезпечити підвищення ефективності кримінального провадження та посилення гарантій захисту прав підозрюваних під час досудового розслідування й судового розгляду.

Класифікувати показання підозрюваного можна за кількома критеріями.

Перш за все, першим критерієм поділу показань підозрюваного є їхнє ставлення до наявної підозри. Відповідно до зазначеного критерію показання підозрюваного можна поділити на два види: 1) показання, в яких міститься визнання причетності до вчинення кримінального правопорушення (повне або часткове); 2) показання, у яких ця причетність заперечується.

Розглянемо докладніше кожен із поданих видів показань підозрюваного.

Перший різновид показань підозрюваного, в яких міститься визнання причетності до вчинення кримінального правопорушення, за своєю суттю відноситься до обвинувальних доказів.

Водночас просте визнання підозрюваним своєї причетності до вчинення кримінального правопорушення не є доказом, оскільки не містить відомостей про обставини та факти, що підлягають доведенню у кримінальному провадженні.

У показаннях підозрюваного про свою причетність до вчиненого кримінального правопорушення можуть міститися відомості (інформація) про наявність суспільно небезпечного діяння, про час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення, про вчинення ним суспільно небезпечного діяння, про його винність у вчиненні кримінального правопорушення, а також про інші обставини, що підлягають доведенню.

Визначальні показання підозрюваного можуть бути покладені в основу звинувачення лише при підтвердженні такого визнання сукупністю наявних доказів у кримінальному провадженні. Зазначений висновок базується на тій підставі, що КПК України наказує залучати особу як обвинуваченого за наявності достатніх доказів, що дають підстави для звинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення [1].

У літературі деякі автори стверджують, що жоден прямий чи опосередкований доказ незалежно від своєї переконливості неспроможний вважатися достатнім до ухвалення процесуального рішення, якщо він підтверджується іншими доказами у кримінальному провадженні.

Це твердження ґрунтується на концепції взаємоперевірки доказів, яке широко розглядається у процесуальній та криміналістичній науці. Думку про те, що жоден доказ (прямий чи непрямий) не може бути достатнім без перевірки іншими доказами, поділяють багато авторитетних науковців.

У випадку якщо підозрюваний дав свідчення, а потім після залучення в якості обвинуваченого відмовився давати будь-які показання, то використання його свідчень,

отриманих від нього в статусі підозрюваного, в обґрунтування висновку про його винність у вчиненні кримінального правопорушення в подальшому неможливо.

Так, у судовій практиці України трапляються випадки, коли обвинувачений під час судового розгляду відмовляється від раніше наданих на досудовому слідстві показань, не надаючи при цьому жодних пояснень. У таких ситуаціях суди зобов'язані ретельно оцінити достовірність та допустимість таких доказів у сукупності з іншими матеріалами справи.

У справі № 612/890/16-к, розглянутій Близнюківським районним судом Харківської області, обвинувачений під час судового розгляду відмовився від раніше наданих показань на досудовому слідстві, не надаючи жодних пояснень щодо причин такої відмови. Суд, враховуючи відсутність інших переконливих доказів, визнав обвинуваченого невинуватим у пред'явленому обвинуваченні та виправдав його за відсутністю в його діянні складу кримінального правопорушення. Апеляційний суд залишив вирок без змін, а касаційна скарга прокурора була відхилена [2].

Другий різновид показань підозрюваного в рамках такої критерії, як ставлення до наявної підозри, є запереченням причетності до вчинення кримінального правопорушення. Цей вид є антиподом свідчень підозрюваного і може належати до виправдувальних доказів.

Заперечення підозрюваним своєї причетності до вчинення кримінального правопорушення може бути простим та складним.

Просте заперечення підозрюваного своєї причетності до кримінального правопорушення немає будь-яке доказове значення, оскільки містить певні відомостей про обставини і факти, необхідні для встановлення у кримінальному провадженні. Кримінально-процесуальними доказами виступають лише такі показання підозрюваного, у яких міститься конкретна інформація про обставини та факти, що виключають його причетність до кримінального правопорушення.

Однак, у тих випадках, коли підозрюваний, заперечуючи причетність до вчинення кримінального правопорушення, не наводить жодних відомостей на своє виправдання, це не повинно розцінюватися як факт його причетності або його винності. Принцип презумпції невинуватості встановлює, що підозрюваний чи обвинувачуваний ні повинен доводити свою невинність. Тягар доведення обвинувачення і спростування доводів, що наводяться на захист підозрюваного або обвинуваченого, лежить на боці сторони обвинувачення (ст. 36 КПК України).

Заперечення підозрюваним своєї причетності до вчинення кримінального правопорушення, що мають складний характер і структуру, можуть містити відомості про різні обставини кримінального провадження, наприклад, про знаходження його в момент вчинення кримінального правопорушення в іншому місці (алібі); про вчинення ним іншого протиправного діяння, яке не є кримінальним правопорушенням; про вчинення кримінального правопорушення іншою особою, та ін.

Окремим різновидом показань підозрюваного, що заперечує свою причетність до вчинення кримінального правопорушення, є так зване застереження, тобто свідомо хибне свідчення проти іншої особи.

У зв'язку з цим нами виділяються п'ять актуальних мотивів хибних свідчень:

Конформізм як відповідність деякому визнаному стандарту має місце там, де у разі розбіжності у думках між індивідом та групою індивід поступається груповій думці.

Власна зацікавленість у результаті справи, і навіть вплив на допитуваного інших.

Негативне ставлення до правоохоронних органів, яке базується на невірі в здатність останніх захистити та вчасно прийти на допомогу людині, а також на нетактовність та неповажність окремих співробітників.

Стрес і фрустрація як особливі психічні стани, пов'язані з напругою нервових сил людини і катастрофою його надій, коли він, змучений, готовий вдатися до будь-яких засобів, аби вийти з ситуації, що травмує.

Негативне ставлення до порушених моральних цінностей; цей мотив тісно пов'язані з оцінкою кримінального провадження, з якої допитуваний вирішує, як поводитися у розмові зі слідчим і судом.

У контексті сказаного можна зробити висновок, що одним із тактичних прийомів, спрямованих на активізацію пам'яті допитуваних, подолання прогалин та протиріч у його показаннях, є право слідчого пред'являти допитуваному речові докази, документи, протоколи інших слідчих дій (у тому числі протоколи допиту), а також відтворювати аудіо- та (або) відеозапис, кінозйомку слідчих дій. Ці матеріали пред'являються допитуваному про те, що він міг дати із них свої пояснення. Тактично виправдано пред'явлення доказів у порядку зростання їх переконливості та доказової сили.

Але щодо пред'явлення допитуваному протоколів допиту інших осіб слід пам'ятати, що з'ясування причин протиріч у показаннях закон передбачає проведення очної ставки. Вона є ефективнішим засобом подолання протиріч і більшою мірою відповідає інтересам допитуваного, ніж ознайомлення його з протоколом допиту.

Кримінальна відповідальність за дачу свідомо неправдивих показань для підозрюваного не настає. Він може вказувати на будь-які обставини та факти, у тому числі і на неіснуючі насправді. У зв'язку з цим не можна погодитися з такою точкою зору, що підозрюваний за обмову проти інших осіб, не пов'язаних із розслідуваним кримінального провадження, повинен нести кримінальну відповідальність як свідок за відмову від надання свідчень і за дачу свідомо неправдивих показань.

Більше того, для підозрюваного важливо також знати про те, що він має право взагалі не давати свідчення, вправі відмовитися від надання свідчень без будь-яких правових наслідків для себе. На жаль, на практиці слідчі, дізнавачі без захисника часто або взагалі не роз'яснюють дане положення закону, або швидко зачитують його, не роз'яснюючи при цьому сенс. Зокрема, відомий унікальний випадок, у постанові Верховного Суду України від 26 квітня 2018 року у справі № 663/1069/18 (провадження № 51-5225км19) було розглянуто ситуацію, коли особу не було попереджено про її право відмовитися від давання показань. Під час проведення судово-психіатричної експертизи підозрюваний надав певні відомості, які були використані як докази його вини. Проте суд визнав ці докази недопустимими, оскільки особу не було повідомлено про її право не давати показань. Це порушення було кваліфіковано як істотне порушення прав людини, що згідно зі статтею 87 КПК України, робить отримані докази недопустимими [3].

Очевидно, що особа, яка не має достатніх знань у сфері кримінального процесу, не в змозі самостійно вникнути у сутність наданих їй прав, навіть у разі їх усного перерахування (не кажучи вже про самостійний виклад). Це ускладнює можливість реалізації прав учасників кримінального судочинства.

Першим кроком на шляху вдосконалення даної процедури має стати усунення негативної практики, що склалася, ознайомлення учасників процесу та їх правами на попередньому слідстві.

Для усунення негативної практики та забезпечення належного інформування учасників процесу про їхні права на етапі досудового розслідування рекомендується: забезпечити обов'язкове роз'яснення прав підозрюваному у письмовій формі з підтвердженням ознайомлення. Проводити навчання та підвищення кваліфікації слідчих та прокурорів щодо належного інформування учасників процесу про їхні права. Впровадити механізми контролю за дотриманням вимог щодо інформування про права, зокрема через аудіо- та відеофіксацію процесуальних дій.

Іншим критерієм класифікації показань підозрюваного є їхня відносність до тих обставин, які утворюють предмет показань підозрюваного. На основі зазначеного

показника є очевидним виділення наступних різновидів показань підозрюваного: 1) показання, в яких містяться відомості про обставини підозри, що є проти нього, а також про обставини, що підлягають доведенню у кримінальному провадженні; 2) показання, в яких містяться відомості про проміжні, допоміжні факти.

Запропонований розподіл показань підозрюваного за своєю суттю модифікує цей вид доказів на прямі та непрямі.

Види доказів у дисертації класифікуються за їх змістом, специфікою процесуальної форми та ролі у процесі доказування. Піддається критиці твердження, що прямими є докази, які однозначно підтверджують чи спростовують існування будь-якої з обставин, що підлягають доведенню у справі. Найбільш вдалим у роботі визнається розподіл доказів на прямі та опосередковані з урахуванням ставлення їх до факту вчинення чи недосконалої підозрюваним дії (бездіяльності), передбаченого кримінальним законом як кримінальне правопорушення. Особисті докази характеризуються тим, що їх носієм є людина, яка має здатність правильно сприймати, зберігати в пам'яті та відтворювати отриману інформацію. Речові докази – є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [1].

За способом формування крім зазначених видів доказів у літературі виділяються змішані. Процес формування таких доказів відрізняється тим, що інформація про факти витягується з двох джерел - особистого і речового (наприклад, висновок експерта). На нашу думку, висновок експерта є типовим особистим доказом, т.к. експерт також, як і свідок, сприймає, зберігає та відтворює обставини, тільки не в усній, а у вигляді письмового висновку.

Особистими доказами, як видається претенденту, також можуть бути - докази зібрані підозрюваним та обвинуваченим відповідно до КПК України.

У літературі докази також поділяють на початкові та похідні.

Початкові докази це ті, що виникають безпосередньо з першоджерела, без посередництва інших доказів. Наприклад, показання очевидця, який безпосередньо спостерігав подію.

Похідні докази це такі, що отримані опосередковано, через інше джерело. Наприклад, показання особи, яка дізналася про факт не з власного досвіду, а від іншої особи (чутки, перекази), або копія документа, якщо оригінал відсутній.

Шепітько В.Ю. також вказує, що похідні докази менш переконливі, ніж початкові, оскільки містять додаткову ланку передачі інформації, що впливає на її достовірність» [4]. Єдиний підручник з доказового права під редакцією Лобойка Л.М. відображає таку ж класифікацію: поділ на початкові та похідні докази є важливим при оцінці їх доказової сили в кримінальному провадженні» [5].

Висновки

При належному використанні прямих зізнань підозрюваного можливий безпосередній висновок про його причетність до вчинення кримінального правопорушення та встановлення обставин, що входять у предмет доказування у кримінальному провадженні. Відомості, що містяться в непрямих показаннях підозрюваного, можуть лише опосередковано вказувати на обставини, що підлягають доведенню у кримінальному провадженні. Це означає, що за допомогою непрямих показань підозрюваного в сукупності з іншими аналогічними непрямыми доказами

з'ясовуються допоміжні (доказові) факти, а потім вже на їх основі робляться висновки про обставини предмета доказування.

Зазначений критерій класифікації показань підозрюваного має велике значення на практиці, оскільки дозволяє належним чином розпізнати та відмежувати відомості, що мають кримінально-процесуальне значення доказів у кримінальному провадженні, від іншої інформації, що виходить від підозрюваного, та яка має відношення до справи, проте не має аналогічного статусу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Постанова Іменем України 29 жовтня 2020 року м. Київ справа № 612/890/16-к провадження № 51-3895 км 20. URL: https://zakon.cc/court/document/read/92602222_78bd1d4a?utm_source=chatgpt.com
3. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_VS.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. Шепітько В.Ю. Криміналістика: підручник. Х.: Право, 2012. С. 413.
5. Лобойко Л.М. Теорія доказів у кримінальному процесі. К.: Юрінком Інтер, 2004. С. 121.